

## Adatok a gyöngyösi gimnázium államosítás utáni történetéhez (1998-1944)

*Tell Krisztián*

**ABSTRACT:** *On the Post-Nationalization History of the Gyöngyös Secondary Grammar School.* The Gyöngyös secondary grammar school, founded in 1634, is one of the country's oldest secondary schools. Initially run by the Jesuits, the school's management was taken over by the Franciscan order. By the end of the nineteenth century the institution was in dire straits because of the lack of appropriate financial sources, a situation which was helped by the 1898 nationalization. The paper attempts to outline some components of the school's life on the basis of extant statistical data and other sources. The institution's governing of pupils' lives, their way of learning, their choice of profession after the closing exams prove to be interesting focal points in the examination. Since Gyöngyös did not have a girls' secondary school, the secondary grammar school had female pupils too; the composition and school life of such a mixed community are also points worth looking at. The school itself strove to provide its pupils with good ways of spending their spare time, and to offer educational services to all inhabitants of the town (scientific lectures, cinema).

A gyöngyösi gimnázium az ország legrégebbi középiskolái közé tartozik, hiszen 1634-ben alapították a jezsuiták a város többszöri kérése nyomán. Ekkoriban még nagyon kevés volt Magyarországon a gimnázium, még fontosabb volt ez az új alakítás, mivel Gyöngyös a Hódoltságban feküdt. Az intézmény csak 1652-re lett teljes gimnázium (5 osztályos), ekkor kaptak új épületet is, amit 100 év múlva követett egy újabb (1783-ban pedig emeletet húztak rá). 1773-ban feloszlatták a jezsuita rendet Magyarországon, ezért a gyöngyösi gimnáziumot végül a ferencesek vették át.<sup>1</sup>

I. József alatt visszaminősítették az iskolát kisgimnáziummá (3 osztály), ez a szomorú állapot szerencsére ekkor még nem tartott sokáig (1794-ig). 1849-től 1855-ig a gimnázium épületében császári katonaság állomásozott, ekkor a ferences kolostorban folyt a tanítás. Az 1849-es Entwurf rendelkezései nyomán az iskolát visszaminősítették algimnáziummá (négy osztállyal; később viszont hattal, ami ritkaságnak számított), felmerült a gimnázium bezárása vagy alreáliskolává alakítása is, ezért inkább a város teljesen magára vállalta az intézmény fenntartását.<sup>2</sup>

A XIX. század végén a gyöngyösi gimnáziumnak számtalan súlyos problémája volt, amit a nagyon rossz anyagi helyzetben lévő város nem tudott orvosolni. Nem volt tornaterem, az épületnek is nagy hiányosságai voltak, a felszereléssel szemben pedig is komoly kifogások voltak. Nehézséget okozott, hogy kellő számú, az 1883-as középiskolai törvény képesítési

1 HONTNER Rezső 1984. 44-45., FORGÁCS Ferenc 1930. 66.

2 HONTNER Rezső 1984. 45-46., 48-49.; FORGÁCS Ferenc 1934. 121.

előírásainak megfelelő tanárt tudjanak alkalmazni. És legfőbbképpen az iskola nem adott érettségit, mivel hiányzott a VII.-VIII. osztály. Ez komoly hátrány volt, mivel az érettséginek régen még komoly rangja volt. Belépő volt a középosztályba, a párbajképesek, az úriemberek közé. Csak ezzel lehetett valaki a hadseregben egyéves önkéntes, majd tartalékos tiszt, érettségi volt szükséges számtalan „úri”-nak tekinthető állás betöltéséhez.<sup>3</sup>

A gondokat az 1898-as államosítás oldotta meg, miként számos felekezeti iskolában ekkoriban. Beindult a VII.-VIII. osztály, új épületet emeltek a gimnáziumnak, több új tanár érkezett, javult a felszereltség is. (Az 1908-as londoni közoktatási kiállításon az új épület terve aranyérmert kapott, bár sem a víz, sem a villany nem volt bevezetve.)<sup>4</sup> A gimnázium épülete megúsza az 1917-es pusztító tűzvészt. Az első világháborút követő évek igen nehéz helyzetbe hozták az intézményt. Kezdetben komoly gondot okozott a spanyolnátha járvány és a tüzelőhiány. Az épületben helyezték el a húszas években átmenetileg a polgári fiúiskolát, a felső- mezőgazdasági iskolát és a női kereskedelmi szaktanfolyamot is. A húszas évek elején minden középiskolát el kellett nevezni, a gyöngyösi gimnázium Koháry István (XVI.-XVII. századi hadvezér, országbíró és költő) nevét vette fel, aki régen jelentős adományokat tett a városnak és az iskolának. Az 1924-es középiskolai törvény új iskolatípust vezetett be, a reál-gimnáziumot. A gimnáziumok többségével együtt a gyöngyösi intézmény is ebbe a formába alakult át.<sup>5</sup>

A gimnázium 1934-ben lett 300 éves. Ennek nagyobb szabású megünneplése természetes volt az egész város számára, hiszen ez volt a környéken a legjelentősebb kulturális intézmény, aminek ráadásul kiemelkedően nagy a múltja. Az iskola volt növendékeiben már korábban jelentkezett az igény egy közös szervezet létrehozására, például Dr. Szegő Ferenc javasolta 1928-ban, hogy hozzák létre a Gyöngyösi Véndiák Társaságot. 1930-ban elindult egy kezdeményezés, hogy örökítsék meg a gimnázium hősi halottainak nevét egy emléktáblán. A gimnázium igazgatója, Erdős Tivadar felkarolta egymással összekapcsolva mindhárom kezdeményezést.<sup>6</sup>

Helyi és országos lapok cikkeztek az iskola történetéről, még a Rádióban is hangzott el előadás a gimnázium múltjáról. Felszólították az öregdiákokat az ünnepségen való megjelenésére, arra kérték őket, hogy az esedékes érettségi találkozókat május 27-én tartsák meg. A szervezők elérték a MÁV-nál, hogy kedvezményes jegyárú vonatokat indítsanak a városba. A vendégek elszállásolásában a lakosság segítségét kérték (1 pengő/éjszaka) és arra buzdították őket, hogy díszítsék fel házaikat.<sup>7</sup>

Rengeteg érdeklődő jelent meg az ünnepségen Gyöngyösön, köztük több meghívott jeles közéleti személyiség (pl. József Ferenc főherceg, a jezsuita tartományfőnök, a megye al- és főispánja, Eger polgármestere), ott volt több nevesebb öregdiák is (pl. Magyar Pál miniszteri tanácsos, Bártfai Szabó László akadémiai könyvtári igazgató). Az események május 26-án kezdődtek a VIII. osztályosok és az öregdiákok lampionos ballagásával, amit ismerkedé-

3 MÉSZÁROS István 1988. 99., VÁGÓ Ferenc 1896. 267., MISÓCKI Lajos 1984. 75., PUKÁNSZKY Béla-NÉMETH András 1997. 425.

4 FORGÁCS Ferenc 1934. 134-135., MÉSZÁROS István 1988. 310., HAJAGOS József 1999-2000. 82.

5 FORGÁCS Ferenc 1935. 28-31., 36., 40.; MÉSZÁROS István 1988. 106.

6 Gyöngyösi Lapok 1928. ápr. 7. 3. és 1930. febr. 15. 2., Gimnáziumi Értesítő 1933/34 152.

7 Gyöngyösi Lapok 1934. márc. 24. 1., márc. 20. 2.

si est követett a Hungária Szállóban. Az évforduló tiszteletére a város katolikus református és zsidó templomaiban hálaadó, a hősökre emlékező istentiszteleteket tartottak.

Másnap elsőként az országzászló megkoszorúzására és az egykori diákok évfolyamonkénti felvonulására került sor a polgári leányiskolánál, majd emléktáblát helyeztek el a gimnázium régi épületének falára. Ezután következett a tényleges ünnepség a gimnázium melletti parkban, ahová egy díszszázadot is kivezényeltek ágyúkkal. Ekkor avatta fel a főherceg a hősi halottak emléktábláját (ma is látható, 82 nevet tartalmaz). Több beszéd is elhangzott, amik nem nélkülözték az irredenta felhangokat. Ezen a napon zajlott le az Öregdiákok Szövetségének alakuló közgyűlése. Az ünnepséget eredetileg egy mátrai kirándulással akarták lezárni, de ez elmaradt, helyette diákmajális tartottak a parkban és a Bruckner-házban.<sup>8</sup> A jubileum tiszteletére Forgács Ferenc tanár megírta az iskola történetét, ami több részben megjelent az Értesítőben, de kiadták különnyomatként is. Az évforduló alkalmából kiadtak egy képeslapot, amin a gimnázium régi és új épülete látható.

Az öregdiákok budapesti csoportjának tagjai gyakran összejöttek, hozzájuk fűződik a Gyöngyösi Kalendárium újbóli kiadása (ez az első világháború előtt indult, de később megszűnt). 1936-ban a szervezet díszelnöknek választotta Winckler István minisztert. A szövetség tagjai rendszeresen megkoszorúzták a gimnázium hősi halottainak emléktábláját és részt vettek az iskolai ünnepségeken, ahol időnként fel is szólaltak. Támogatták a gimnázium rászoruló eminens tanulóit (évi 200 pengő) és az egyetemista öregdiákokat (évi 300 pengő). Ebben fontos szerepe volt Szita Mihály 2000 pengős alapítványának. A szervezet kezdeményezésére került emléktábla az Almássy-ház falára, ahol megfordult a Szent Korona. 1937-ben közreműködtek a Gyöngyösi Hét megszervezésében.<sup>9</sup>

Nézzük meg, hogy milyen összetételű volt a gimnázium diáksága. A XIX. század közepéig viszonylag sok szlovák gyerek járt ide (a diákok 16-18 %-a), hiszen ennek a nemzeti-ségnek a lakóterülete nem fekszik messzire nagyon Gyöngyöstől. Később viszont már csak elvétve volt található itt nem magyar anyanyelvű diák (0-5 fő/év).<sup>10</sup> Viszont ugyanekkortól erősen megnőtt a zsidó diákok aránya az intézményben, a rekord az 1873/74-es tanévben volt, amikor a diákok felét tetté ki a zsidó származásúak. Később valamivel csökkent az arányuk, de általában 30 % feletti súllyal képviseltették magukat (26-38 %). Ez magasabb volt mint az országos átlag (20%) és jóval magasabb volt mint a gyöngyösi lakosságon belüli arányuk.<sup>11</sup> 1918 után csökkent a jelenlétük mértéke, de csak lassan, mivel az arányuk, csak a harmincas évek végén ment 20 % alá, utána viszont gyorsabban csökkent. Országos szinten továbbra is alacsonyabb volt a zsidó gyerekek súlya a gimnáziumokban (a harmincas évek közepéig 15 % körül). Ugyanezen időszak alatt nem csökkent jelentősen az izraelita vallásúak aránya Gyöngyösön (1940: 9.3 %). A tanulók egyértelmű többsége római katolikus volt, a többi keresztény felekezethez (református, evangélikus és görög katolikus) tartozó gimnazisták együttes aránya sem érte el a 7 %-ot.<sup>12</sup>

8 Gimnáziumi Értesítő 1933/34 152-160., Gyöngyösi Lapok 1934. Márc. 17. 3.

9 Gyöngyösi Kalendárium 1937. 17-141., 1938. 146.; Gimnáziumi Értesítő 1934/35-1943/44

10 FORGÁCS Ferenc 1936. 74., 77.; Gimnáziumi Értesítő 1898/99-1943/44

11 HORVÁTH László 1999. 24., 46.; Magyar Statisztikai Évkönyvek 1899-1918. FORGÁCS Ferenc 1936. 67.

12 FORGÁCS Ferenc 1936. 67., HORVÁTH László 1999. 24., Magyar Statisztikai Évkönyvek 1919-1943



1. kép. A gimnázium 1899-ben

A zsidók számának alakulását kedvezőtlenül befolyásolta a rossz születési és halálozási statisztikájuk. Nem segítette a nyugodt életüket a politikai élet jobbra tolódása. 1920-ban a városi közgyűlés például javaslatot tett a numerus clausus bevezetésére a középiskolákban is. 1944 májusában megtiltották a zsidó diákoknak az iskolai jelvények és egyenruhák viselését. Viszont a gimnázium tanárai bátor magatartásról téve tanúságot kihozták zsidó diákjaikat érettségizni 1944-ben.<sup>13</sup>

Kisiparos, kiskereskedő, kisbirtokos, köztisztviselő és értelmiségi családokból jött a tanulók nagy része (kb. 70 %) a gimnáziumba, ezen belül is a kisiparosok vezettek (kb. 25 %). Ezek a társadalmi csoportok a helyi lakosságon belüli arányukat mesze meghaladó mértékben képviseltették magukat a gimnáziumban (pl. 1900-ban a 10 %-nyi kisiparosságból jött a diákok 26%-a), kivéve a kisbirtokosokat, akik alul voltak reprezentálva. Az ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági alkalmazottak gyermekeinek a gimnáziumban a legtöbb évben alig érte el az 5 %-ot, amivel erősen elmaradtak a lakosságon belüli súlyuktól. Ugyanis például 1900-ban a gyöngyösi lakosság 26 %-a volt mezőgazdasági munkás vagy cseléd (a járásban 43 %), de a gyermekeik aránya a gyöngyösi gimnáziumban csak 0.6 %-ot tett ki. A tanulók

13 HORVÁTH László 1999. 59., 65., 76-77.; HAJAGOS József 1999-2000. 117., BACHÓ László 1942. 81., 85., 103.

társadalmi megoszlása nem változott lényegesen az első világháború után, legfeljebb követte a helyi foglalkozási szerkezet változásait (pl. több kisbirtokos, kevesebb kisiparos).<sup>14</sup>



2. kép. A gimnázium VI. osztálya 1906-ban Stiller János osztályfőnökkel

A diákok kétharmada volt gyöngyösi, negyede-ötöde volt heves megyei, a többiek más megyékből jöttek. Vidékről bejárni csak az iskola engedélyével lehetett, ezt legtöbbször Vámosgyörkről és Gyöngyöshalászról tették, mert onnan járt vonat. Az első osztályba bekerültek között a vidékieknél nagyobb arányban fordult elő, hogy csak az elemi iskola V. vagy VI. osztálya után jöttek a gimnáziumba. A vidékiek egy része Gyöngyösön végezte az elemi iskolát.<sup>15</sup>

A tanulók magatartásának szempontjából a legtöbb mai pedagógus bizonyára irigyelné a háború előtti gimnáziumokban oktató tanárok helyzetét. Nem is csoda, hiszen akkoriban érezhetően kevesebb lehetett a probléma ezen a téren, ezt jelezték a magatartási osztályzatok is. Az első világháború előtt a gyöngyösi gimnáziumban a diákok kétharmada a legjobb magaviseletért értékelést kapta („egyes”), alig akadt hármás (nem is volt minden évben), ilyen téren a legrosszabb jegyet ekkor nem is kellett kiosztani. Persze azért voltak problémák, 1899-ben egy akkoriban elképesztőnek számító eset kavarta fel a kedélyeket az iskolában: három ötödikes tanuló megtámadta és megverte az egyik tanárt, ki is csapták őket a gimnáziumból.<sup>16</sup>

Az első világháború végétől a húszas évek végéig egyértelműen rosszabb volt a helyzet mint korábban, ezt mutatják a magatartási érdemjegyek is. A tanárok felpanaszolták többek

14 HORVÁTH László 1999. 59., 65., 76-77.; HAJAGOS József 1999-2000. 117., BACHÓ László 1942. 81., 85., 103.

15 FORGÁCS Ferenc 1936. 67., Főnévkönyvek adatai

16 16FORGÁCS Ferenc 1936. 68., Gyöngyösi Lapok 1899/47. 7.

között a késések és az igazolatlan hiányzások elszaporodását, valamint a berendezési tárgyak iránti kímélet mellőzését. Megvoltak ugyanis a hátrányos következményei a háborúnak és az azt követő zavaros politikai helyzetnek, a súlyos gazdasági nehézségeknek: apák hadba vonulása, az épület lefoglalásának, a tűzvésznek, az élelmezési és fűtési nehézségeknek, a drágaságnak, a létbizonytalanságnak. A tanügyi vezetés és a gimnázium tanárai igyekeztek ez a helyzet ellen tenni. 1921-ben új Rendtartás jelent meg, amely felváltotta az 1890-est. 1922-től évente háromszor szülői értekezletet tartottak (a fogadóórát már korábban, 1910-ben) elindították. Az iskolák kötelező elnevezésének is az egyik oka „a megrendült tekintélyi elv, tisztelet és hazafias nevelés helyreállítása” volt.<sup>17</sup>

Az 1928-as Rend és Fegyelmi Szabályzat és a helyi rendelkezések a mainál jóval nagyobb mértékben igyekeztek szabályozni a diákok életét. Kötelező volt minden tanulóknak teljesíteni a vallása előírásait. Érdekes módon azt szerették volna elérni, hogy a tanulók a minél kevesebb időt töltsenek az épületben. Kötelező volt viselni az előírt sapkát és jelvényt. 1935-től új típusú Bocskai sapkát vezettek be és a szülők figyelmébe ajánlották a magyaros szabású és díszítésű egyenruhát.

A diákoknak szállást adni kívánóknak az iskola igazgatójától kellett engedélyt kérni ez irányú tevékenységükre, amit vissza is lehet vonni (ilyen diákok száma átlagosan évi 40 körül lehetett). Ugyanakkor előírták számukra a náluk lakó tanulók legmesszebb menő ellenőrzését, szinte pótszülői szerepbe próbálták őket szorítani. Figyelemmel kellett kísérniük, hogy diákjuk teljesíti-e a vallási és iskolai kötelességeit. Takarékosagra és tisztaságra kellett szoktatnia kis lakóját. Feladata volt megakadályozni, hogy az előírt időn túl térjen vissza a szállására a tanuló, vagy hogy nagyobb összejövetelt tartson. A komolyabb kihágásokat jelentenie kellett a gimnáziumnak. Nem volt szabad megengedniük, hogy a gimnazistáik iskolán kívüliekkel barátkozzanak, mivel: „Minden tanuló legjobb társasága az iskolai társainak a köre”. Ezzel egyfajta kaszt szellemet igyekeztek kialakítani vagy csak túlzottan igyekeztek megóvni a gimnazistákat a rossz társaságba való keveredéstől?

Elég keményen igyekeztek korlátozni a tanulók iskolán kívüli életét. Tilos volt a lányok kísérgetése, a dohányzás és a szeszfogyasztás, szállodában lakni, vendéglőben vagy cukrászdában étkezni, kávéházba vagy nyilvános tánciskolába járni. Csak iskolai engedéllyel mehettek cirkuszba moziba, színházba, hangversenyre vagy magán tánciskolába. Szintén engedély kellett a város elhagyásához a tanév alatt (kivéve a karácsonyi és a húsvéti szünetet). Gimnáziumi tanuló nem lehetett iskolán kívüli egyesületnek tagja és nem politizálhatott. Nem volt megengedve számukra a késő esti kimaradás sem, ami azt jelentette, hogy télen már este hétkor otthon kellett tartózkodniuk. Érdekes előírás volt, hogy a Fő térnek csak a nyugati oldalán sétálhathattak, a mellékutcákon pedig egyáltalán nem. Ugyanakkor támogatniuk kellett a szegényeket, a beteget és az önhibájukon kívül elesetteket. Vigyázniuk kellett a természetben az állatokra és a növényekre.

Ezeknek a szabályoknak az egy része ma is megszívvelendő. A rendelkezéseknek a másik része viszont értelmetlenül szigorúnak tűnik, túlságosan el akarták a gimnazistákat különíteni a többi gyerektől és felnőtől, feltehetőleg nem is sikerülhetett maradéktalanul betartatni ezeket. Mindenesetre a fenti rendelkezéseket minden szülő megkapta írásban, amiről át-

---

17 FORGÁCS Ferenc 1935. 33., 38-39.; FORGÁCS Ferenc 1936. 68., HAJAGOS József 1999-2000. 92.

vételi elismervényt kellett adniuk. A fegyelmező törekvések végül meghozták az eredményt, a harmincas évekre javult a magatartási helyzet.<sup>18</sup>

Régen egyértelműen hátrányosabb helyzetben voltak a nők, ami az oktatás terén is érvényesült. 1895-től tehettek csak a lányok mint magántanulók magánvizsgálatot és magánérettségit a fiúgimnáziumokban. Ezen év előtt nem is járhattak egyetemre (hiszen érettségijük sem volt), 1895-től is csak a bölcsész, orvosi és gyógyszerészeti karokra. Mivel az oktatási rendszer nem támogatta a koedukációt, ezért nagyon fontos volt, hogy megjelenjen és elterjedjen a leánygimnázium. Az első ilyen iskola 1896-ban Budapesten indult, de ennek az iskolatípusnak a szervezése igen lassan haladt (1912-ig csak három ilyen intézmény működött), így a lányok leginkább a fiúgimnáziumokban vizsgáztak magántanulóként.<sup>19</sup>

A gyöngyösi gimnáziumba az első lányok 1905/06-os tanévben iratkoztak be először. A következő 10 évben a számuk igen alacsony volt (1-3 fő évente). Ebben az időszakban itt legfeljebb három osztályt végeztek el és egyikük sem jutott el az érettségiig. Először itt 1918-ban érettségiztek lányok, de ők csak a nyolcadik osztályt végezték helyben. Az első öt évben nem volt köztük izraelita vallású, utána viszont erősen megnőtt a lányok között az arányuk (50-100 %). (Azok a gyöngyösi szülők, akik lányukat inkább leánygimnáziumba akarták íratni, azok a tágabb környéken választhatták a fővárost, Egert, Miskolcot, Kecskemétet, az első világháború után pedig Szolnokot is.)

Az elemi iskola elvégzése után a lányok választhatták a gyöngyösi leánypolgári iskolát is (1894-től), ami olcsóbb volt mint a gimnázium és nem kellett magántanulónak lenni. A gyöngyösi leánypolgári iskolába I. osztályába iratkozó lányok száma (37-108 fő) mindig jóval meghaladta a gimnáziumot választókéét.

Az 1916/17-es tanévtől nőtt meg a lányok aránya és száma, a legtöbben 1919/20-ban voltak (32 fő, 6 %), átlagos létszámuk 15-16 főre emelkedett (a tanulók 4-5 %-a). A húszas évek közepétől a gyöngyösi gimnáziumban a lányok aránya magasabb volt mint az ország fiúgimnáziumaiban általában. Ezzel párhuzamosan nagyon megnőtt az arányuk a magántanulók között itt teljesen háttérbe szorították a fiúkat.<sup>20</sup>

1915-től az egyértelmű antikoedukációs elvek enyhültek, lehetővé vált a lányoknak, hogy bejáró magántanulók lehessenek a fiúgimnáziumokban. Viszont szigorúan szabályozva volt az iskolai jelenlétük: külön padokba ültették őket, az órákra a tanárral együtt mentek be és jöttek ki, a szünetekben a számukra kijelölt leányszobában kellett tartózkodniuk. A leánytanulókra egy felügyelőnő vigyázott, aki sokszor valamelyik tanár felesége volt (pl. Forgács Ferencné). Az 1924/25-ös tanévtől a Középiszkolai Rendtartás kimondta, hogy olyan városokban, ahol van polgári leányiskola, ott csak a fiúgimnáziumok V-VIII. osztályaiba járhattak lányok. Ez a rendelkezés vonatkozott Gyöngyösre is, a gimnázium alsó négy évfolyamáról 1928/29-re tűntek el a lányok. Az 1927/28-as tanévtől kezdve a lányoknak kötelező volt bejáró magántanulónak lenniük a fiúgimnáziumokban (érdekes módon ez szabály nem vonatkozott a fiú magántanulókra), ugyanakkor szigorúan szabályozták a kö-

18 Rend és Fegyelmi Szabályok 1928., Gimnáziumi Értesítők 1938/39. 75-83., 1943/44. 49-50.; Gyöngyösi Lapok 1935. szept. 7. 3

19 PUKÁNSZKY Béla- NÉMETH András 1997. 427., MÉSZÁROS István 1988. 108.

20 FORGÁCS Ferenc 1936. 66., Gimnáziumi Értesítők 1905/06-1917/18, Magyar Statisztikai Évkönyvek 1906-1943., Polgári Leányiskola Értesítői, MÉSZÁROS István 1988. 324-25.

telezően elérendő minimális tanulmányi eredményt: maximum két elégségesük lehetett (ez sem vonatkozott a fiúkra).<sup>21</sup>

Az itt tanuló lányok döntő többsége gyöngyösi volt, alig akadt köztük vidéki. Úgy látszik a lányokat jobban féltették a mindennapi bejárástól és az albrétlettől. Ezért is volt köztük kisebb az azoknak az aránya, akik mezőgazdasággal foglalkozó családból jöttek mint a fiúk esetében. Nem találhatók meg köztük a legszegényebb népcsoportok képviselői. Nagyobb mértékben fordulnak elő köztük a tanárok, tanítók gyermekei, több gimnáziumi tanárnak itt tanult a lánya (pl. Csengő Tivadaré és Forgács Ferencé).

A lányok mint magántanulók nem kaptak osztályzatot magatartásból és rendszeretből. Nem vettek részt a testnevelés és az egészségtan órákon 1939/40-es tanévig. Minden évben 1-5 lány jutott el az érettségig. A legtöbben a harmincas évek első felében érettségiztek itt le, ők általában az V. osztályban kezdték meg itt a tanulmányaikat, de olyan is volt, aki a III. vagy VIII. osztályba iratkozott be itt először.<sup>22</sup>

Az 1929/30-as és az 1941/42-es tanév között 61 lány kezdte meg a tanulmányait a gyöngyösi gimnáziumban. Közülük 55 fő kezdte a tanulmányait az V. osztályban a leánypolgári iskola elvégzése után, közülük csak egy volt, aki nem a gyöngyösi polgáriban végzett (ő Jászárokszálláson). Hat lány érkezett leánygimnáziumból (Eger, Békéscsaba, Miskolc, Szeged), nagyobbik részük szintén az V. osztályt kezdte el itt. A gyöngyösi leánypolgári iskolában végzeteknek csak a töredéke akart vagy tudott továbbtanulni az itteni gimnáziumban. Az első világháború előtt a helyi polgáriban 20-70, később 50-90 lány végzett, de közülük csak 3-5 fő iratkozott be a gimnáziumba. Továbbtanulásként a polgári után választhatták 1914-től Gyöngyösön a női kereskedelmi szaktanfolyamot is, itt ugyan magasabb volt a tandíj, de csak egy évig tartott. Persze nem volt könnyű nekik elkezdni a gimnáziumot, hiszen több tantárgyból is különbözeti vizsgát kellett tenniük (latin, növénytan, algebra, rajzoló mértan, történelem), amik közül a latin komoly terhet jelentett.<sup>23</sup>

Legtöbben az érettségi után a tanári pályát választották, utána a leendő orvosok és gyógyszerészek következtek, de mentek kereskedőnek, építésznek és szállodavezetőnek is. Elnyésző volt köztük, aki nem választott szakmát, vagyis a többségük a későbbi munka vagy továbbtanulás szándékával jött ide.

A lányok nem részesültek ösztöndíjban, viszont számarányuknál valamivel nagyobb mértékben kaptak tandíjmentességet vagy tandíjkedvezményt. Kivételesnek számított, ha egy lány tanuló elnyerte valamely iskolai segítő alapítvány juttatását. A lányok valószínűleg nemigen vettek részt a tanulmányi kirándulásokon, mert ha igen, azt külön megemlítik. Viszont a tablóképeken mindig szerepeltek külön csoportban, azon sosem viseltek egyforma ruhát, akkor sem, ha a fiúk igen.<sup>24</sup>

A második világháború előtt a gimnáziumokban nagyobb volt a követelmény mint manapság, nagyobb feladatot jelentett az elvégzése, ami érződött az osztályzatokon is. A gyöngyösi gimnázium tanulóinak több mint fele csak elégséges előmenetelő volt, ráadásul közel

21 Gimnáziumi Értesítők 1918/19-1943/44, Gimnáziumi értesítő 1924/25. 18., 1927/28. 23.; HAJAGOS József 1999-2000. 104.

22 Főnévkönyvek 1929/30-1941/42, Gimnáziumi Értesítők 1918/19-1943/44

23 Főnévkönyvek 1929/30-1941/42, Polgári Leányiskola Értesítői 1905/06-1939/40

24 Gimnáziumi Értesítők 1905/06-1943/44, Mátra Múzeum fotógyűjtemény



egy negyedük megbukott évente átlagban. Arról nem is beszélve, hogy az itteni osztályzatok érezhetően elmaradtak az országos átlagtól.

Az első világháború előtt valamivel jobb osztályzatok születtek mint később. Az első világháború és az azt követő nehéz időszak rossz hatással volt a tanulásra, bár ez nem tükröződött egyértelműen a jegyekben (kiugró érték volt 1919/20-ban a 35 %-os bukási arány vagy 1918/19-ben az elégséges tanulók 65 %-os súlya). A tankerületi főigazgatói vizsgálatok arról számoltak be, hogy a tanulók már gyengébb előképzettséggel érkeztek ekkoriban az elemiből a gimnáziumba. Nem ösztönzött kemény tanulásra, hogy a háború alatt a behívott diákok vizsga nélkül kaphattak évvégi és érettségi bizonyítványt, illetve az, hogy a Tanácsköztársaság alatt eltörölték az érettségi vizsgát és az osztályozást. Több intézkedést is hoztak, hogy javítsanak a helyzeten. Mindenesetre a háború után a végzősök számára elindított tankerületi és országos tanulmányi versenyeken nem szerepeltek rosszul a gyöngyösi gimnazisták, például 1924-ben két első (mennysiségtan és történelem) és két második (magyar, mennyiségtan) helyet szereztek.<sup>25</sup>

Ha megvizsgáljuk, hogy egy elsős osztály létszámának hány százaléka maradt meg az érettségire, akkor az látjuk, hogy elég nagy volt a lemorzsolódás. Az 1919 előtti években a gimnázium elhagyásának mértéke 60-80 %-os volt (a „rekordot” az 1913/14-ben végzős osztály tartotta 87 %-os lemorzsolódással). Később javult a helyzet, de ingadozóbb volt ez a mutató (30-70 %). (Még rosszabb lenne a kép, ha figyelembe vennénk a bukott és a más iskolából jött diákok számát ennél a számításnál.) Hasonló folyamatot jelez a kimaradt tanulók aránya (évközi lemorzsolódás): 3-12 %, ami körülbelül megfelelt az országos átlagnak.<sup>26</sup>

Az érettségi is sokkal komolyabb próbatételt jelentett mint manapság. Az első gyöngyösi érettségien a jelöltek majdnem fele (48 %) megbukott (ugyanekkor az országos átlag csak 28 % volt). Később javult a helyzet, de továbbra is sokan kényszerültek ismétlésre (általában 15-30 % között), de olyan is előfordult, hogy mindenki átment. Az érettségi vizsga rangját az is jelezte, hogy az azt sikeresen teljesítők nevét leközlötték a helyi újságokban.

Az 1919 előtt érettségizett diákok pályaválasztásában a jogi (19 %) és az orvosi-gyógyszerészi (15 %) pálya vezetett. Ezekben a hivatásokban hozta a legnagyobb változást a háború utáni időszak, érezhetően kevesebben választották ezeket. Csökkent az állami alkalmazotti pályák népszerűsége is. Ez erősen összefüggött a jelentősen megfogyatkozott területű országban végbemenő gazdasági-társadalmi folyamatokkal. Akadt néhány szokatlanabbnak mondható pályaválasztás is: diplomata, újságíró, művész, tengerész; négy diák a harmincas években a repülést választotta szakmájának, bizonyára a gimnázium Aero-körének hatására.<sup>27</sup>

Miután a gyöngyösi gimnázium reálgimnáziummá lett átszervezve megszűnt a görög nyelv és irodalom oktatása mint minden ilyen iskolatípusban fokozatosan. Helyette ezekben az iskolákban megjelent kötelező tantárgyként az angol, francia vagy olasz nyelv. A Koháry István Reálgimnáziumban ezek közül a franciát tanították, amit korábban rendkívüli (fakultatív) tantárgyként oktattak. Ám a francia társalgás mint rendkívüli tantárgy is megmaradt,

25 FORGÁCS Ferenc 1935. 30-34., 38-39.; FORGÁCS Ferenc 1936. 68., Magyar Statisztikai Évkönyvek 1899-1943.

26 FORGÁCS Ferenc 1936. 66., Gimnáziumi Értesítők 1898/99-1943/44, FELKAI László 1994. 92.

27 Gimnáziumi Értesítők 1898/99-1943/44. pl. Gyöngyösi Lapok 1927. Jul.1. 3.

ezzel biztosítva a lehetőséget ennek nyelvnek a még alaposabb elsajátítására, ezzel éltek is a diákok, mindig sikerült több csoportot szervezni. Hasonlóan alakult a gyorsírás sorsa is, rendkívüli tantárgy volt, majd 1932-től kötelező lett, de Gyöngyösön lehetett továbbra is rendkívüli tantárgyként is tanulni.



3. kép. A gimnázium tornacsapata

Voltak persze más rendkívüli tantárgyak is: ének, rajz, vívás; a húszas évektől pedig német társalgás és fizikai gyakorlatok is. Voltak olyan fakultatív tárgyak, amelyek csak esetenként indultak: svéd torna (1925/26), differenciál és integrálszámítás (1923/24), török nyelv (a húszas-harmincas években időnként). Műének minden évben indult, a többi tantárgy kisebb-nagyobb gyakorisággal (a német társalgás például majdnem minden tanévben indult). A látogatottság tekintetében a műének vezetett általában, ahová nem egyszer több mint száz diák járt. A második helyezett ezen a téren a német társalgás volt (maximális létszám 87 fő volt), a többi tárgy esetében a résztvevők száma általában nem haladta meg a 20 főt.<sup>28</sup>

A gimnázium lehetőséget kínált a diákoknak arra, hogy a tanórákon kívül is elmélyíthessék tudásukat, hogy gyakorolhassanak, hogy hasznosan töltsék el a szabadidejüket és hogy versenyezzenek. Ezeknek mindenhol a legfontosabb színterei az önképzőkörök voltak.

28 Gimnáziumi Értesítők 1898/99-1943/44, FELKAI László 1994. 34.

Gyöngyösön 1872-ben alakult meg az Ifjúsági Irodalmi Önképzőkör, ez később Gyakorlókör néven szerepelt, majd 1898-ban alakult Vachott Sándor Önképzőkörre. Az élén egy tanári vezető volt, aki mindig magyar szakos volt, de a diákoknak is jutott szerep az irányításban, hiszen maguk közül tisztikart választottak. Az Önképzőkör tagjai az V-VIII. osztályosok soraiból kerültek ki, az első világháború előtt a létszámuk 71-98 fő között változott, később valamivel gyarapodott a tagok száma, ami az adott évfolyamok létszámának nem elhanyagolható részét jelentette, a mai szemmel ez jó aktivitásnak tekinthető.

A kör jobbára történelmi és irodalmi beállítottságú volt. Általában kéthetente tartották rendes üléseiket, ahol sor került irodalmi zsengek, előadások és szabadelőadások tartására, felolvasásokra, szavalatokra, mindezek bírálataira és esetleg vitára. Minden évben meghirdettek pályatételeket (5-18 db.), amikre a diákok írásban nyújtották be a dolgozataikat. Az érdeklődés szempontjából a legsikeresebb tanév az 1926/27-es volt, amikor 6 pályatételre 18 dolgozat érkezett, vagyis az igazán aktív tagok száma ekkor sem volt magas. A meghirdetett a legkülönbözőbb tudományágakból kerültek ki: esztétika, történelem, természetrajz, geológia, orvostudomány, filozófia, lélektan, matematika, fizika, népdalköltészet, magyar irodalom, híres emberek élete stb. Lehetett pályázni, verssel, műfordítással és elbeszéléssel is. Jutalmazták a legjobb előadót, szavaltót, szónoklatot, a legszorgalmasabb tagot stb. Az egyes témák legjobbjai pénzjutalomban részesültek, amelynek összege 1918 előtt 10-20 korona, később 100-200000 korona, majd 10-40 pengő volt.

A gimnáziumokban 1918 előtt hivatalosan az áprilisi törvények szentesítéséről, az uralkodó névnapjáról, a koronázás évfordulójáról és Erzsébet királynéről kellett megemlékezni. Fontos szerepe volt ezeknek az ünnepeknek a megrendezésében az Önképzőkörnek. Ők tartották az iskola ünnepeit március 15-én, október 6-án és rendszeresen megemlékeztek Kosuth Lajosról. Más híres emberek tiszteletére is tartottak emléküléseket időnként, amelyek egy része nyilvános ünnepség volt. Általában valamilyen évforduló kapcsán került sorra: Petőfi, Arany, Vörösmarty, Czuczor Gergely, Herczeg Ferenc, Mátyás király, Szabolcska Mihály (!), Kölcsey, Edison, Kazinczy, Koháry István stb. Tartottak külön szavaltó üléseket és hangverseket, rendeztek farsangi és táncos multságokat, valamint színdarabokat is mutattak be.

Egy miniszteri rendelet 1919-ben 14 szakcsoportra különítette el az önképzőköroket, hogy azokat szaktanárok vezessék. Az Értesítők csak a matematika-fizika csoport tevékenységéről emlékeztek meg, ami jól működött, majd beolvadt az Aero-körbe. 1941/42-es tanévben alakult meg a fényképező-, 1943/44-ben a sakk-szakosztály.<sup>29</sup>

Az Önképzőkör adta ki az „Ifjúság” c. diáklapot az 1942/43-as tanévtől kezdve, ami havonta jelent meg 16 oldal terjedelemben. Szerepeltek benne diákoktól származó versek, elbeszélések és fordítások. Állandó rovatban lehetett olvasni az újságban útirajzokat, tudományos technikai-cikkeket és gimnáziumi híreket; megemlékeztek híres emberekről is benne. Nem hiányzott belőle a rejtvény és a hirdetés sem. A szerzők a VII. és a VIII. osztályból kerültek ki.<sup>30</sup>

Az Önképzőkör mellett más diákkörök is működtek az iskolában, ezek egyike volt a Szavaltókör, amely 1898-ban indult el. Először a III.-IV. osztályosok, majd az alsó négy osztályból kerülte ki a tagjai (vagyis ez tulajdonképpen az alsósoknál az önképzőkört helyettesítet-

29 FORGÁCS Ferenc 1934. 131., Gimnáziumi Értesítők 1898/99-1943/44, HAJAGOS József 1999-2000. 91-92.

30 Ifjúság 1942/2.

te), akik száma 30-70 fő között változott. A vezető tanár általában magyar szakos volt, itt is megtalálható volt a diák tisztikar. Kéthetente tartottak összejöveteleket, ahol szavalatok hangzottak el szabadon választott versekből és ezek bírálataira is sor került, ezenkívül szavalat elmélet oktatás is folyt az üléseken. Az üléseken gyakran jelentek meg vendégek is. Rendeztek szavaloversenyeket és felléptek a gimnázium ünnepein is. A kör tevékenysége 1910-ben megszakadt, amit később csak egyetlen tanévre sikerült újjáéleszteni (1921/22).<sup>31</sup>

Az intézet zeneköre 1910-ben alakult meg, az iskolai ünnepeken gyakran voltak hallhatóak zeneszámok. A zenekar fennmaradt az első világháború után is, 1924-26 között élte fénykorát, amikor Czinder Sándor joghallgató öregdiák vezette őket. 1928/29-től a felsőmezőgazdasági iskola tanulóival közösen működtek.<sup>32</sup>

A gyöngyösi gimnáziumban a testedzés ügyét nagy mértékben elősegítette az iskolaépülettel egy időben elkészült tornaterem. Az udvaron is helyeztek el tornaeszközöket, de ezeket az időjárás szép lassan tönkretette. Tanuszoda hiányában a mátrafüredi „szabadstrandot” vették igénybe a diákok, később pedig a városi uszodát. A gimnazisták sokat jártak a helyi Korcsolyázó Egylet jégpályájára, amit kedvezményesen vehettek igénybe. 1909/10-es tanévtől a VII.-VIII. osztályosak lőkiképzésben részesültek a helyi kaszárnya udvarán. 1898-ban megtiltották a diákok részvételét a felnőtt sportkörökben, de mintegy kárpótlásul heti játékdélutánok tartását rendelték el (1900-tól) és két évente országos diáktornaversenyeket rendeztek. Ezek a versenyeken a gyöngyösi gimnázium jól szerepelt (pl. 1903-ban egy II., három III. helyezés és három elismerő oklevél).

1913-ban elrendelte a VKM, hogy minden középiskolában testgyakorlókört kell alapítani, ez év szeptemberében meg is alakult a gyöngyösi gimnáziumban az Ifjúsági Tornakör, színei a fehér (ing) és a fekete (nadrág) voltak. A rendes tagjai a III.-VIII. osztályokból kerültek ki a tornatanár javaslata alapján, de a felvételnél figyelembe vették a tanulmányi eredményt. A taglétszám a háború után magas volt, 100 és 200 fő között változott. A tiszteletbeli és pártoló tagok anyagilag vagy más módon segítettek az egyesület munkáját. 1924-től felvették a Kékes-csúcs Sportkör nevet. Számos sportágat lehetett az egyesületben űzni: foci, torna, atlétika, úszás, téli sportok, céllövészet, sakk, kézilabda, asztalitenisz, turisztika stb., bár nem mindegyik évben indult valamennyi. Ezek egy részéből rendeztek házi versenyeket. Elindultak a városi, tankerületi és az országos versenyeken, valamint a különböző jelvénytérző próbákon. Időnként szép eredményeket is értek el (pl. többször megnyerték MOVE városi céllövő versenyt). A gimnázium maga is rendezett körzeti és kerületi sportversenyeket.<sup>33</sup>

Magyarországon a cserkész mozgalom kezdetei az első világháború előtti nyúlnak viszsza, a gimnázium cserkészcsapata 1920-ban alakult meg (99. számú, később a „Mátra” nevet vette fel). A cserkészek száma 46 és 79 fő között változott, voltak közöttük felavatottak, kiképzettek és kiképzés előtt állók. Öt ill. négy órre voltak felosztva (Fecske, Sirály, Vadgálamb, Szarvas, Farkas), amik élén soraiából kikerülő óravezetők álltak, hetente tartottak őrsi gyűléseket. Részt vettek az országos cserkészakciókban (pl. az 1935/36-os tanévben az országos riadó és kémkereső játékon), díszőrséget adtak, ünnepeken vettek részt, gyűjtöttek

31 FORGÁCS Ferenc 1935. 50., Gimnáziumi Értesítők 1898/99-1909/10

32 Gimnáziumi Értesítő 1928/29 94., FORGÁCS Ferenc 1935. 51-53.

33 FORGÁCS Ferenc 1935. 24-25., HAJAGOS József 1999-2000. 89-90., Gimnáziumi Értesítő 1913/14. 29-34., KARDOS József- KELEMEN Elemér 1996. 69., Gimnáziumi Értesítők 1914/15-1943/44

a szegényeknek és a frontkatonáknak. A harmincas évek második felében közreműködtek a légoltalmi kiképzésben és később a légvédelmi készség idején megfigyelői, kárbecslői szerepet kaptak. Jártak táborozni és kirándulni a Mátrába és a Tiszához, egyszer pedig Rozsnyó mellé is eljutottak. A város támogatta őket anyagilag (200, majd csak 50 pengővel évente).<sup>34</sup>

A gimnázium jezsuita és ferences korszakában a katolikus diákok Szent Lajos tisztelete köré szerveződtek, később az erősebb vallási elmélyedést kívánók a Szent Imre Szövetségbe léptek be (Szent Imrét tekintették a magyar katolikus diákság védőszentjének). A szövetség 1924-ben Szent Imre-diákkongregációvá alakult, tagjainak száma 50 és 79 fő között változott, tevékenysége elég szerteágazó volt. Kéthetente tartottak gyűléseket, ahol különböző témák kerültek terítékre: vallásos életre való buzdítás, a világ vallásos eseményei, vallásellenes támadások, egyháztörténet, szociális kérdések stb. Havonta közös gyónás-áldozáson vettek részt. Tartottak szavalásokat és kultúrdélutánokat (meghívott előadókkal), rendeztek zenei előadásokat és színdarabokat. A kongregáció életének a fénypontjai minden évben a Mária és a Szent Imre ünnepek voltak. A szervezetben belül működött hitterjesztési egyesület (az afrikai és az ázsiai missziókat támogatta) és irodalmi szakosztály, amely pályadíjakat tűzött ki; Gyorspénztáruk pedig a szegény diákokat segítette. Jártak közösen kirándulni, vallásos filmeket néztek meg együtt.<sup>35</sup>

Érdekes színfoltja volt az iskolának a repüléssel foglalkozó Aero-kör, amely 1931-ben alakult és felvételt nyert a Magyar Aero Egyesületek tagegyesületei közé. Az érdeklődés jelentősnek volt mondható, hiszen a tagok száma 71 és 112 fő között változott. A körben tevékenykedő diákok szabadelőadásokat és felolvasásokat tartottak, repülésről szóló filmeket tekintettek meg, repülőgépmodelleket építettek, egyesek közülük vitorlázórepülő-kiképzésben részesültek. Sikeresen indultak modellező versenyeken is (pl. 1943/44-ben két első díj), az 1940/41-es tanévben ők is rendeztek versenyt és kiállítást. Volt saját könyvtáruk is.<sup>36</sup>

Az iskolában a Fabó Henrik-gyorsírókör 1935-ben alakult meg, a tagok létszáma 60-70 fő körül mozgott (pedig gyorsírást rendes és rendkívüli tantárgyként is oktatták). Tartottak felolvasásokat, előadásokat, szavalatokat (!) és házi versenyeket. A legügyesebb tagokat pénzzel és könyvvel jutalmazták. Szép sikerrel vettek részt a szaklapok pályázatain, a kerületi és az országos versenyeken (pl. a gyorsírás terén 1936-ban a legjobb vidéki középiskola voltak), körzeti versenyt maguk is rendeztek.<sup>37</sup>

A gimnáziumok igyekeztek az adott település közművelődési viszonyainak javításában is részt venni, bár a feladatuk a diákjaik tanítása volt, de az egész lakosság számára is nyújtani kívántak ismereteket, különösen fontos volt ez a törekvés a kisvárosokban. Ismeretterjesztő előadások tartására 1893-ban megalakult a Szabad Lyceum Budapesten, majd vidéken is alakultak ilyen szervezetek.

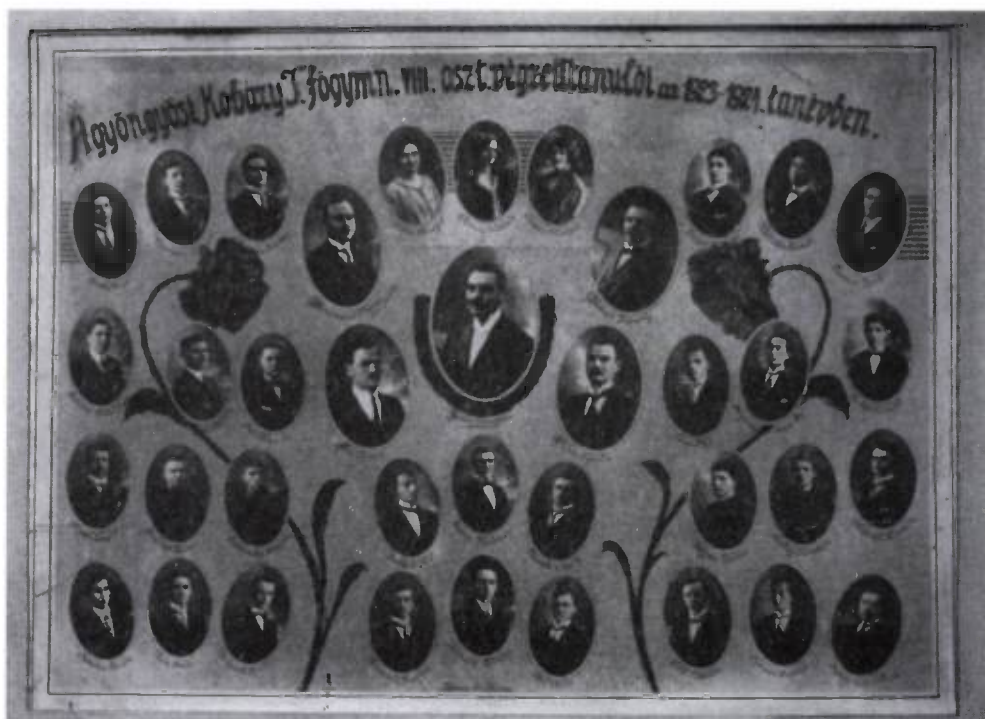
A gyöngyösi gimnáziumban a Szabad Lyceum 1901/02-es tanévben indult el. 10-14 előadást tartottak a téli időszakban (november-március) az iskola fizikai előadótermében (esetleg a tornateremben, a díszteremben vagy a Kereskedelmi Csarnokban) vasárnap délután

34 FORGÁCS Ferenc 1935. 52., Gimnáziumi Értesítők 1924/25-1943/44

35 FORGÁCS Ferenc 1935. 51., Gimnáziumi Értesítők 1924/25-1943/44

36 Gimnáziumi Értesítők 1930/31-1943/44

37 Gimnáziumi Értesítők 1935/36-1943/44



4. kép. Az 1924-ben maturált osztály

négy és öt óra között. Az előadók között nem csak a gimnázium tanári karának tagjai képviselték magukat, de ők alkották mindig a többséget. Egyes alkalmakor vetített képeket is felhasználtak az előadásokon, ami mindig nagyobb vonzerőt jelentett a közönség számára. A legkülönbözőbb témák kerültek terítékre: történelem, nyelvészet, irodalom, csillagászat, fizika, meteorológia, jogtörténet, építészet, esztétika, úti élmények stb. Voltak ezek között aktuálisnak tekinthető kérdések is: választójog, halotthamvasztás, eszperantó, a háború, bűnözés, iskolai túlterhelés, spiritizmus, az osztrák-magyar sarkvidéki expedíció stb. Nem hiányoztak a helyi vonatkozások sem: helytörténet, városfejlesztés, Gyöngyös villamosítása, Bugát Pál.

A költségeik fedezésére általában belépődíjat szedtek (4 korona/évad, 40-50 filléres felnőtt és 20 filléres diákjegy). Ebből hozták létre a Szabad Lyceumi Jutalomdíj alapítványt a legjobb szabadelőadást tartó diákok jutalmazására az 1903/04-es tanévben, a nyereségből fordítottak jótékony célra is. Kevesellték a közönség létszámát, amit a gyöngyösi értelmiség alacsonyabb számával magyaráztak. Viszont kialakult egy stabil hallgatóság, akik között nagyon sok volt a nő. Az első évben az átlagos látogatószám 55-60 fő volt, ez a későbbi években alig haladta meg a 40 főt. 1913/14-től már ének, zene, szavalat és színdarab is színesítette az előadásokat, ami emelte a hallgatóság létszámát (ebben a tanévben 4977 fő, amiből 4077 volt felnőtt).

1908-ban alakult meg Gyöngyösön a Hanisz Imre Közművelődési Egyesület (előzménye Hanisz Imre Zene és Dalegylet). Ennek tudományos és irodalmi osztályának keretében mű-

ködött tovább a Szabad Lyceum, ide tartozott a munkásgimnázium és az analfabéta felnőttek bizottsága is. A munkásgimnázium el is indult és működött egy darabig, munkájában gimnáziumi tanárok is közreműködtek.

Az 1917/18-as tanévtől szüneteltek az előadások a háború miatt. Később már csak ideiglenesen tudott újjáéledni a szervezet egy-egy rövidebb időszakra (1923/24-től és a harmincas években).<sup>38</sup>

1912-ben a gimnázium elhatározta, hogy vásárol egy filmvetítő gépet, az előadások az 1913/14-es tanévtől kezdődtek a tanulók, a következő tanévtől a nagyközönség számára. A vetítéseket szombat és vasárnap délután tartották, a diákoknak külön előadások voltak, amit a nagyközönségtől befolyt belépődíjakból tartottak fent. A filmek között egyaránt voltak erkölcsnemesítő, ismeretterjesztő és szórakoztató alkotások is. Az előadásokat zongorazene vagy a diákzenekar kísérte. A vetítések az 1922/23-as tanévtől szüntek meg, a gép elavulása, a magas költségek és a férőhelyek csekély száma miatt. Ezt némiképpen pótolta, hogy 1924/25-től mindegyik osztály havonta egy ismeretterjesztő filmet meglelt a városi moziban az illetékes szaktanár előadásával kísérve (erre egy miniszteri rendelet kötelezte az iskolákat). Ez a rendszer a gazdasági válság elmélyülésével a harmincas években megszakadt.<sup>39</sup>

## Irodalom

BACHÓ László, Dezséri

1942. A zsidóság térfoglalása Gyöngyösön 1919-től napjainkig. Gyöngyös

BÁN Imre

1938. A mai Gyöngyös művelődési megmozdulása. In. Gyöngyösi Kalendárium, 123-126.

FELKAI László

1994. Magyarország oktatásügye a Millennium körüli években. OPKM, Bp.

FORGÁCS Ferenc

1930. A gyöngyösi gimnázium története. A jezsuita korszak. In. Gimnáziumi Értesítő 3-83.

1934. A gyöngyösi gimnázium története. A ferences korszak. In. Gimnáziumi Értesítő 3-142.

1935. A gyöngyösi gimnázium története. Az állami korszak. In. Gimnáziumi Értesítő 1-73.

1936. A három-százados múlt személyi és tárgyi adatainak összefoglaló kimutatása. In. Gimnáziumi Értesítő 1-80.

Főnévkönyvek

1912/13, 1913/14, 1915/16, 1929/30-1941/42. A gyöngyösi gimnázium.

Gimnáziumi Értesítők

1891/92-1943/44. A gyöngyösi gimnázium

---

38 KARDOS József- KELEMEN Elemér 1996. 67., BÁN Imre 1938. 124., Gimnáziumi Értesítők 1901/02-1916/17., pl. Gyöngyösi Lapok 1914. Jan. 8. 1., 1924. nov.29. 4.

39 FORGÁCS Ferenc 1935. 21., 46-47.

Gyöngyösi Kalendárium

1911-14., 1937-38.

Gyöngyösi Lapok

HAJAGOS József

1999-2000. A gyöngyösi gimnázium 365 éve. In. A gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium és Szakiskola centenáriumi évkönyve, Gyöngyös

HONTNER Rezső

1984. A gimnázium története. In. Jubileumi Évkönyv, 43-59.

HORVÁTH László

1999. A gyöngyösi zsidóság története. Mátra Múzeum, Gyöngyös

Ifjúság 1942/2

KARDOS József -KELEMEN Elemér

1996. 1000 éves a magyar iskola 996-1996, Bp.

Mátra Múzeum képeslapgyűjtemény

Mátra Múzeum fotógyűjtemény

MÉSZÁROS István

1988. Középszintű iskoláink topográfiája és kronológiája, Bp.

MISÓCZKI Lajos

1984. A gimnázium államosítása. In. Jubileumi évkönyv. 75-81.

Népszámlálás

1900., 1920., 1930. In. Statisztikai Közlemények 2/2, 71/2, 86/2.

Polgári Leányiskola Értesítői

1894/95-1943/44. Gyöngyös

PUKÁNSZKY Béla- NÉMETH András

1997. Neveléstörténet. 5. kiad., Nemzeti Tankönyvkiadó, Gyöngyös

Rend és Fegyelmi Szabályok

1928. A gyöngyösi reálgimnázium

Magyar Statisztikai Évkönyvek 1899-1943.

VÁGÓ Ferenc

1896. A gyöngyösi katolikus községi gimnázium története, Gyöngyös



**Angaben zur Geschichte des Gymnasiums  
nach der Verstaatlichung**

Das Gyöngyöser Gymnasium (heute Berze Nagy János Gymnasium und Fachschule) gehört zu den ältesten Mittelschulen des Landes, es wurde 1634 gegründet. Die Schule wurde zuerst von dem Jesuiten- später von dem Franziskanerorden geführt. Die Ausbildungsstätte hatte am Ende des XIX. Jahrhunderts wegen Mangels an materiellen Gütern sehr schwere Sorgen, die Verstaatlichung 1898 half dabei. Die Schule wurde von 1923 an nach István Koháry (Feldherr, Dichter, Wohltäter der Schule und der Stadt im XVII.-XVIII. Jahrhundert) benannt, sie funktionierte von 1924 an als Realgymnasium. Diese schriftliche Abfassung versucht einige Teile des Lebens des Gymnasiums zwischen 1898 und 1944 vorzuführen. Es wird die religiöse und soziale Zusammensetzung der Schüler unter die Lupe genommen. Hier kann der Prozentteil der jüdischen Schüler als hoch bezeichnet werden, im Vergleich zu den anderen Landes-Gymnasialen- und lokalen Volkszahlungsangaben. Da in der Stadt kein Mädchengymnasium existierte, besuchten die Mädchen der örtlichen Familien gemeinsam mit den Jungen strengen Regeln entsprechend, die Schule. Man kann über die Abstammung dieser Mädchen und über ihr schulisches Leben Informationen bekommen. Wie war früher die Verhaltenslage? Wie versuchte man im Vergleich zu den heutigen Umständen das Leben der ehemaligen Gymnasiasten zu regeln? Wie waren die Studienergebnisse? Welche Berufe wollten damals die Abiturienten ergreifen? Die Fragen kann man aufgrund der bestehenden statistischen und anderen Angaben beantworten. Es wurde den Schülern durch die Leitung des Gymnasiums versichert, außer den Unterrichtsstunden eine entsprechende Beschäftigung zu haben, ein klassisches Beispiel dafür ist der Selbststudienkreis. Die Entfaltungsmöglichkeiten beschränkten sich nicht darauf, die Schüler konnten sich mit Deklamation, Stenographie, Musik, Sport, Religion beschäftigen und die Schule hatte eine eigene Pfadfindertruppe. Das Lehrkollegium des Instituts fühlte sich für die Verbesserung der Bildungslage der Stadt verantwortlich, so wurden populärwissenschaftliche Vorträge gehalten („freies Lyzeum“) und Filme für die Bevölkerung vorgeführt.

TELL KRISZTIÁN  
JERIKÓ KERESZTÉNY HUMÁN GIMNÁZIUM  
H-1138 Budapest  
Vizafogó sétány 2/b